

עורך: עידו בסוק
מערכת: אורה מלול, אורה דינגל,
אילנה ברטוב, זמבה הרפז,
שולמית אורן, מיקי לאטי, דבורה אורג

דני הדרכה
למורי האולפנים

עִזְבוּרִים

גיליון 7 החזן השני / יוני 1991

פתיח

זמנים ופעלים לששון

סדר הוראת הפועל: אחרי חודש הלימודים הראשון באולפן, שבו התלמידים נפגשים בעיקר בזמן הווה וכן בשם הפועל והציווי, צריך להציג לתלמידים את מערכת הפועל. המורה מצידו צריך, כמובן, להיות טבעי ככל האפשר, ואם 'וצא' בחודש הראשון שהוא צריך להגיד משפט בזמן אחר - למשל: 'אתמול נתתי שיעורים' או 'אם תפגשו את...', אל לו להזדעק מכך. יש מורים החושפים את תלמידיהם לזמן עבר אפילו מן השבוע השני או השלישי ללימודים - בעזרת כותרות מן העיתונים (בדרך כלל 'שער למתחיל').

בראשית החודש השלישי - העתיד. למעשה, כשמגיעים לעתיד, התלמידים כבר מזהים אותו. יש לציין, עם זאת, שמדריכו אזור הדרום גורסים דווקא הקדמת העתיד לעבר, בטענה שהעתיד קל יותר. הגזרות הנלמדות בשלושת החודשים הראשונים: השלמים (ל.מ.ד.; כ.ת.ב.), נחי ע"ו (ג.ר.; ט.ו.ס.), ונחי ל"ה (ש.ת.ה.; ק.ג.ה.).

כאשר מתחילים ללמד את הפועל, רצוי לבקש מן התלמידים לערוך לעצמם את הפעלים במחברת

פועל מגזרת השלמים, כגון לומר. יש המקפידים להקדים, בהוראת העבר, פעלים מגזרת ע"ו לפעלים מגזרת השלמים, משום שבסיוסיהם נשמרים לאורך כל הנטייה, ולכן קל יותר ללמד באמצעותם את הסופיות של העבר.

השאלה הבסיסית שניצבת לפני המורה: מהי הדרך הטובה והמועילה ביותר לארגן, לסדר באופן שיטתי, את הפעלים שהתלמידים נתקלים בהם? האם עליו לנקוט בגישה דיקדוקית-דדוקטיבית, כלומר לפתוח בהצגת התבנית או הצורה, ועל בסיס זה ללמד את הפועל, או להיפך: לתת לתלמידים תוצאה את הפעלים, ורק בשלב מאוחר לסווגם כתבניות? לגישה הדיקדוקית יש כמה יתרונות: היא מקנה מינוח כוללני (איניורסאלי), המאפשר הצמדה של כל פועל נלמד לתבנית ידועה כבר - וידיעה כיצד להשתוות בגופים השונים ובזמנים השונים, היא גם מקלה על השימוש במילון (ברוב המילונים הפועל מופיע בגוף שלישי בעבר, בבניינים השונים שבהם הוא קיים בפועל בעברית). עוד יתרון שיש לידיעת שמות הבניינים. מי שיודע את שם הבניין, יודע כבר את הגוף השלישי בעבר, בזכר (פעל - שמר; פיעל - לימד; נפעל - נזכר וכו').

מצד שני, יש מורים הסבורים שהמינוח הדיקדוקי רק מכביד על התלמידים, ולכל היותר, יש להזכיר את שם-הבניין והגיזורה רק לאחר ששודת פעלים בתבנית מסוימת כבר נלמדה והוטמעה בגישה אינדוקטיבית. קיימת גם גישה מפשרת הקרויה 'לא-אינדוקטיבית' ולפיה מקיימים בכיתה עימות מתמיד בין כלל דיקדוקי (המוצג לא בשלמות ובפירוט) לבין הפרטים

מיוחדת. במחברת כזאת (שהיא מעין מילון), התלמיד ירשום כל פועל חדש שילמד תוך התייחסות לתבנית הכוללת את הבניינים והגזרות. בתבנית עצמה, שתירשם בראש המחברת, יצוינו מינוח הבניינים והגזרות ודוגמה של פועל אחד לכל בניין-גיזרה. חשוב להסביר לתלמידים, ששימוש בשפה (גם המדוברת וגם הכתובה)

- 1) אין הטיה של כל הפעלים בכל הבניינים ובכל הגזרות.
- 2) אין לכל בניין משמעות קבועה;
- 3) הבניינים פעל (קל), פיעל והפעיל נחשבים לבניינים פעילים (אקטיביים) והפעל והפעיל לסבילים (פסיוויים), אך נפעל והתפעל אינם מסתוגלים בקלות. יש פעלים שנפעל שרם סבילים (כגון נשבר, נכתב) אך יש שאינם סבילים כלל (כגון נכנס), ולהתפעל יש גווי משמעות שונים: הדריות (התוכח, התמקח), רפלקסיוויות (התקלה, התאבד).

למורים עצמם חשוב להבין שהסדר שבו נלמדים הפעלים אינו קשור לדרגת הסיבוך הצורני שלהם (כלומר, אין לומדים דווקא גיזרה 'קשה', מסובכת, אחרי גיזרה קלה ופשוטה יותר), אלא סדר הלימוד נקבע לרוב על-פי השימושיות של הפועל, ויכול להיות שפועל מגזרת ע"ו: גר, למשל, יילמד לפני

מורים! מנהלים!
אנא שלחו אל המערכת חומר מצוי בידכם: תרגילים, טקסטים שכתבתם, דיאלוגים, רעיונות העשרה.
נשתמש בחומר שתשלחו, לטובת כולנו.

הנוכחים ממנו, ומצד שני לומדים מן הפרטים על כללים חדשים.

מבחינה מתודית, הפועל נלמד לפי שלבים אלה:
 (1) תירגול מכאני, בנוסח המרות (מגוף לגוף, ובשלב מאוחר יותר: מומן לומן);
 (2) הדיאלוג הדיקדוקי ('אתה לומד בחיפה?', 'הוא גר באשדוד?')

(3) העלאת סיטואציה בכיתה (למשל 'קופת חולים'), שבמסגרתה מוטלת על התלמיד מטלה. גם שלב זה אפשר לדרג: תחילה הסיטואציה הורשת התבטאות במשפט אחד בלבד, 'אתה רוצה לדעת איפה עובד הרופא א: מה אתה שואל? ורק אחר-כך מעוררים את התלמידים ל'אקשן' שלם, שבו הם צריכים לעבוד את כל מדורי הגיהונם מלקיחת מיספר לרופא ועד בדיקת הרופא ומענה על שאלותיו וכו'. פיתוח נוסף של הסיטואציה - בעבודה בקבוצות: אחרי שכל קבוצה מציגה את הדיאלוג שלה, קבוצה אחרת צריכה לרווח לכיתה על הדיאלוג בנוף שלישי: הוא למד (א: הוא אומר שהוא למד) ברוסיה עברית, ועכשיו הוא רוצה לעבוד במחשב וכו'.

במרכז

הוראת הפועל

א) זמן הווה (הבינוני)

התלמידים יעתיקו מן הלוח את שמות הגוף בתוספת המוספיות הקבוצות שלהם (אם ישנן):

אני	את	הוא	היא
אנחנו	אתם	אנחנו	אתם
אני	את	הוא	היא
אנחנו	אתם	אנחנו	אתם

בעברית יש ארבע צורות להבעת ההווה (הבינוני). כאשר מקנים את הבינוני, אין מתחשבים בחלוקת הפעלים לבניינים ולגזרות. הפעלים מוקנים לפי החקשר (של השיחות וחומר הקריאה); גר, לומר, מכין, קונה וכו'.
 הינה דוגמה לכמה טקסטים שניתן לקרוא בכיתה, ובעקבותיהם תרגילים:

בשיעור

בבוקר המורה באה לכיתה. היא אומרת לתלמידים: בוקר טוב. היא שואלת את התלמידים הרבה שאלות. התלמידים עונים למורה. הם מבינים ויודעים הכול. בשיעור הם מדברים עברית. עכשיו הם רוצים הפסקה. בהפסקה הם לא מדברים עברית, הם מדברים רוסית. אחרי ההפסקה הם יושבים על הכיסא ולומדים. הם קוראים בספר וכותבים במחברת. הם תלמידים טובים.

תירגול:

* התלמידים ישנו את הגופים: במקום 'תלמידים' המופיע בטקסט, יאמרו (או יכתבו) 'תלמיד', 'תלמידה' או 'אנחנו'.

* אחרי שהמורה לימד את המלים והפעלים, הוא יכול למחוק את הפעלים ולבקש מן התלמידים להשלים. בשלב שני: להשאיר מן הטקסט רק את הפעלים ולבקש מן התלמידים להשלים את המלים החסרות כך שיווצר משפט שלם.

סדר-יום הוא נושא 'קלאסי' לתירגול הפועל בהווה. תחילה יש לשוחח עם התלמידים על סדר היום שלהם: אתה עובד בבוקר? את לומדת אחר-הצהריים? מתי את קוראת? מתי/איפה אתם עושים שיעורים? כמה זמן אתה עושה שיעורים? אחר-כך יש לבקשם לעשות השוואה ביניהם (בעבודה בזוגות): מה עושה למשל, כל אחד כשהוא לא עובד ולא לומד (בזמן הפנוי)? אחרי השיחה בזוגות או בקבוצה, כל אחד מספר לכיתה מה הוא עושה בבוקר, בצהריים וכו'. אפשר להשתמש לשם כך בציור של 'עוגת הזמן' שישורטט על הלוח:

הינה דוגמה לטקסט העוסק בסדר-יום של יום חול: יום-יום משה קם בשעה 6.30 בבוקר. הוא לא יכול לישון עוד קצת, כי אין לו זמן. קודם הוא מתרחץ ומתלבש ואחר-כך הוא אוכל ארוחת-בוקר. בשעה 7.00 בדיוק הוא פותח את הרדיו ושומע חדשות.

הוא אומר שלום לאישתו ויוצא מן הבית. הוא סוגר את הדלת ונוסע למשרד. בשעה 4.00 אחר-הצהריים הוא גומר את העבודה וחוזר הביתה. אחרי העבודה הוא נח קצת וקורא עיתון. לפעמים הוא הולך לקולנוע ורואה סרט. בלילה הוא ישן.

תירגול - כמו לגבי הטקסט הקודם.

אפשר גם לעסוק בטקסט של סדר-יום בשבת: בשבת בבוקר משה קם מאוחר. הוא לא הולך לעבודה וכו'.

וכן לערוך השוואות בין סדר-יום של בעלי מקצועות שונים (ראו טבלה בעמוד הבא).

מהווה עוברים אל שם הפועל. המעבר אמנם קשה, אך הכרחי לעשותו כבר בשלבים הראשונים, כדי לאפשר יצירת משפטים בסיסיים ושימושיים בעברית. אפשר להשתמש לשם כך במשפטי 'בבקשה', הסטטיים לסיטואציה בכיתה: בבקשה לבוא אל הלוח, בבקשה לעשות שיעורים, וכמובן במשפטי 'רוצה, יכול, צריך' (ר' גם 'עיצורים' חוברת א).

הינה דוגמה לדיאלוג, שבעזרתו אפשר לתרגל את המעבר מהווה לשם פועל:

אנחנו לומדים שיר חדש

המורה: אברהם, בבקשה לבוא אל הלוח.
 אברהם: אני בא אל הלוח.

המורה: בבקשה לכתוב על הלוח.
 אברהם: בסדר, מה אני כותב על הלוח?

המורה: אתה כותב שיר חדש על הלוח.
 אברהם: איפה הגיר?

המורה: הינה הגיר, שם. (אל התלמידים)
 אברהם כותב על הלוח ואתם כותבים במחברות.

אברהם: תודה. עכשיו אני קורא!
 מורה: כן, בבקשה לקרוא. וכו'.

ניתן לפתח שיחה דומה בין מנהל לבין מבקש/ת עבודה:

שלום, מה את רוצה? - אני רוצה לעבוד פת.
 את צריכה לדבר עברית. - אני מדברת

שאלה	ספורטאי	שחקנית קולנוע	חיילים	פועלות
מי מחי איה מה מאין לאן במה איך כמה	איבל בשעה 7:00 פרוסות לחם, סלט ירקות, 3 ביצים, חמאה, גבינה	קמה בשתיים אה'צ' שותה כוס ויסקי	מתרחצים בחוץ במים קרים מהברז	מתלבשות לעבודה בחדר בבית החרושת

להלן הם כמעט כולם מגיורת השלמים או מתנהגים כמו שלמים בעבר - הוא xxx, אבל ניתן לשלב כאן גם פעילים מעי: הוא קם בבוקר, הוא בא לכיתה. אפשר למספר את הפעלים, כדי ליצור את הסדר המתבקש: (1) הוא פתח את הרדיו (2) הוא שמע חדשות (3) הוא ישב על-יד השולחן (4) הוא אכל ארוחת-בוקר (5) הוא למד את המלים החדשות (6) בשעה 7.15 הוא נמר לאכול (7) לקח את התיק (8) יצא מהבית וכו'.

(II) אחרי קריאת הטקסט הזה ואחרי שאלות לתירגולו ולהבנתו ('מה הוא שמעי' 'מה הוא למד?') יש לתרגל את הפעלים בשאלות כגון: למדת עברית בברית-המועצות/ באתיופיה? עם מי למדת עברית? שמעת חדשות בבוקר? אכלת ארוחת-בוקר? באיזו שעה אכלת ארוחת בוקר? כתבתם מכתבים לחברים שלכם בברית-המועצות? אמרתם 'בוקר טוב' לחברים שלכם?

(III) תירגול באמצעות שאלות שרשרת. המורה שואל/ת: למדת עברית בבריה'מז התלמיד: כן, למדתי. ואז המורה שואל מישור אחר: מה הוא אמר? והתלמיד/ה האחר/ת עונה: הוא אמר שהוא למד...

(IV) שאלות בעבר במשפטי זמן (באמצעות 'כאשר' או 'כש', שנלמדו כבר קודם לכן): כאשר היית באתיופיה/ברוסיה, למדת עברית? כאשר נסעת באוטובוס, קראת עיתון? כאשר היית באתיופיה/ברוסיה, כתבת מכתבים לישראל?

באותו מנחה משפט אפשר להשתמש גם בפעלים מגזרת 'ע': כשסתם במטוס... כאשר באתם לכיתה... וכו'.

(V) שימוש במשפטים שבהם מופיעה המלה 'כבר' (הנלמדת קודם לכן). בשאלות מופיע שם הפועל, ועל התשובות להיות בזמן עבר: אתה רוצה לאכול? - לא, תודה, כבר אכלתי; אתה רוצה לשתות? - לא, תודה, כבר שתיתי; אתה רוצה לשאול אותי שאלה? - תודה, כבר שאלתי את בוריס/ מרסלה/ ראיבן; אתה רוצה ללמוד איטי לבחינה? - תודה, בשבת כבר למדתי עם מאסקי/ נטאליה וכו'.

כיוצא בזה בשימוש בפעלים בליה או בפעל-שלמים אתה רוצה לקנות פירות וירקות? - תודה, כבר קניתי פירות וירקות; אתם רוצים לטייל לחיפה? - תודה, כבר טיילנו וכו'.

תירגול נוסף - בהעלאת סיטואציות, למשל: מפגש בין מורה לאם, המורה מספר לאימו של דני: דני לא לומד בסדר. הוא לא בא אתמול לבית-הספר, שלשום הוא ישב בכיתה, אבל לא כתב כלום הוא לא שמע מה מדברים בכיתה, הוא לא למד ולא שאל - כי הוא לא ידע מה לשאול...

בניין הפעיל

(5) קבוצת פעלים המתנהגים כמו הפועל 'התחיל' (הבין) והגיע' ודומיהם יילמדו כחריגים;

בניין התפעל

(6) קבוצת פעלים המתנהגים כמו הפועל 'התקדם' (השתמש' ודומיו יילמדו כחריגים).

בניין נפעל

(7) קבוצת פעלים המתנהגים כמו הפועל 'נכנס'.

נתחיל את הקניית העבר בבניין פעל בקבוצת הפעלים 'גר' (עז), 'תרגנה של קבוצה זו מבונית התלמידים: יש בסיס אחד להווה ולעבר. באמצעות קבוצה זו נקנה את סיומות העבר בגופים השונים. אחרי קבוצה זו נקנה את קבוצת 'כתב' (שלמים). נתחיל בהקניית גוף שלישי 'למד', ועליו נבנה את הגוף הראשון והשני ('למדתי', למדת).

הערה: אם אין מסיימים את הוראת שבע הקבוצות בחודש השני, רצוי להתחיל בחודש השלישי בהוראת העתיד, ולעסוק בהוראת העתיד והעבר במשולב.

יש המעדיפים להתחיל את הוראת העבר רווקא בפועל 'היה', בשל שימושיותו. אחרי שנלמד 'היה' בגופים השונים בעבר, אפשר לתת לתלמידים דיאלוג שהם ישלימו - בכתב או בעל-פה: מי היה בירושלים? דני, אתה, ? - אני לא, חנה, את, ? גם אני לא, אם כן, מי ? דינה, יוסף, _____

אחד האמצעים הטובים ללימוד העבר: שיחה סביב סדר-היום של התלמידים.

(I) המורה ירשום את הפעלים, שהוא מעוניין שיעשה בהם שימוש, על הלוח (הפעלים המובאים בדוגמה

עברית. את צריכה לכתוב עברית. - אני כותבת עברית. את צריכה לבוא כל בוקר ב'7.00 - בסדר. את יכולה לעבוד פה... אפשר לשלב תירגול של משפטי 'ש-אין' עם תירגול שם הפועל: אני רוצה לקרוא - אבל אין לי ספר. אני רוצה לכתוב - אבל אין לי מחברת. אני רוצה לדבר עברית - אבל...

ב. זמן עבר

לאחר חודש של לימודים באולפן, הגיעה העת לארגן את הפעלים בקבוצות ולהסביר לתלמידים את תופעת השורש בעברית. (השורש, בררך כלל, בעל שלוש אותיות; מיספר שורשים קטן הוא בן ארבע אותיות; נלגל, סהרה). מומלץ ללמד בשלב זה חמישה בניינים (לא ללמד 'פועל' והופעל' אלא בחודש החמישי, כשכבר קוראים עיתון). לרוב בניורת השלמים בלבד, בתוספת כמה מן הגזרות הנפוצות ביותר. בכל שבוע יילמדו שתי קבוצות (לפי החלוקה שלהלן). אין צורך לציין באוזני התלמידים את שמות הגזרות. די אם המורה יאמר להם כי בבניין פעל (קל)

(1) קבוצת פעלים המתנהגים כמו הפעלים 'גר' ו'שר' ['עז, עי']

(2) קבוצת פעלים המתנהגים כמו הפועל 'כתב' [שלמים]

(3) קבוצת פעלים המתנהגים כמו הפועל 'קנה' [ליה]

פעלים אחרים שהכיתה תיתקל בהם, כגון 'ירד', יילמדו כחריגים (ולא סיווג).

בניין פיעל

(4) קבוצת פעלים המתנהגים כמו הפועל 'דיבר' ('יצלצל' ו'חכה' ודומיהם יילמדו כחריגים).

אימא של דני אומרת:

אני חשבת שהיא תלמיד טוב. אתמול הוא לא נח. הוא קם מוקדם, קרא הרבה בספר וכתב במחברת. אחר כך הלך לכיתה...

על התלמידים לחזור ולספר מה המורה אמר, ומה ענתה אימא של דני. אחר-כך המורה בכיתה יבקש מאחת התלמידות להיות אימא של דני ולומר לבנה מה בדיוק סיפר לה המורה.

המורה אמר שלא באת אתמול לכיתה; הוא גם אמר שלא כתבת...

תלמיד אחר ימלא את תפקידו של דני ויענה תשובות כגון:

זה לא נכון! באתי אתמול לכיתה, ישבתי בשקט וכו'.

לאחר משחקי התפקידים האלה, אפשר לעורר בכיתה שיחה בין התלמידים. מה הם חושבים על דני? למה המורה קרא לאימא של דני לדבר איתו? וכו'. תרגיל בכתב: לתת לתלמידים פעלים שונים בצורת שם פועל: להיות, להגיש, לבוא - ולבקשם לנסח את תשובת אימו של דני בצורת פתק למורה.

משחקים המסייעים בתרגול:

תלמיד יוצא מן הכיתה, וכל אחד מן התלמידים הנשארים מעלה השערה: מה הוא עשה אתמול? - כתב מכתב למשפחה בבית-המיועצות; למד כל הלילה וכו'. כשהתלמיד חוזר לכיתה, התלמידים שואלים אותו: עבדת במפעל בלילה? היית בתל-אביב וכו'? ועליו לענות תשובות שלמות: לא, לא עבדתי, כן... או: כן, עבדתי במפעל.

אפשר לשחק במשחק שרשרת: תלמיד אומר פועל בעבר, ותלמיד אחר צריך לומר פועל אחר בעבר המתחיל באות שבה הפועל הקודם נגמר: למד - דיבר - ראה וכו'.

ג) העתיד

הערה: מפאת קוצר המצע, איננו עושים כאן הבחנה בין הבניינים והגזרות השונים.

יש להדגיש באוזני התלמידים שבזמן עתיד יש תחיליות שונות לפעלים, ולא רק סיומות כמו בזמן עבר: אני א..., את/ה ת..., הוא י..., היא ת..., אנחנו נ..., אתם/ן ת..., הם/ן י... האותיות של התחיליות אמנם אינן משתנות בבניינים ובגזרות השונים - אך הנייטן משתנה.

הצורה של רבים מהפעלים בעתיד בגזרות השלמים דומה לצורה של שם הפועל (בהשמטת ה' ותחילית הבניין של שם הפועל): לדבר - אדבר, תדבר, ידבר וכו'; לעבוד - אעבוד, תעבוד וכו'; להתחיל - אתחיל, תתחיל, יתחיל וכו'; להתרחץ - אתרחץ, ירחץ וכו'.

התלמידים מכירים את הציווי (המשולב, בדרך כלל, בלימוד ההווה), קל לבסס את הוראת העתיד בגזרות החסרות או הנחות (פ', פנ', עו' וכו') על הציווי: מ'בוא' - אבוא, תבוא וכו'; מ'קום' - אקום, מ'תן' - אתן וכו'.

הערה: כדאי להתחיל את הוראת העתיד בהוראת המלים המלוות פעלים בעתיד כגון: מחר, מחרתיים, בשבוע הבא, בשנה הבאה וכו'.

תרגילים:

תחילה שינון: המורה אומר: היום אנחנו קמים, מחר אנחנו _____ אתם _____ וכו'.

בשלב שני, המורה יעמיד זוג לפני הכיתה, ושאל מתי אתה תקום מחר? מתי את תקומי? מתי אתם תקומו? ואחר כך יבקש מתלמידים בכיתה לומר מה אמר/ת התלמיד/ת. היא אמרה שהיא תקום ב... התלמידים ישאלו גם זה את זה וכו'. את העתיד רצוי גם לתרגל באמצעות משפטי

'הלוואי': הלוואי שאלמד עברית טוב; הלוואי שאגוד בעיר יפה וכו', או באמצעות משפטים הפיתחים ב'אני מקווה ש...' למשל: אתה נר בדירה גדולה? - לא, אני מקווה שאגוד בדירה גדולה.

גם שימוש במשפטי תנאי, בעיקר התנאי הדיאלטי, מתאים לתרגול העתיד: אם תלמד עברית, תקבל עבודה טובה; אם יירד גשם, לא נצא לטיול (המורה יכול לתת משפטים מסוג זה בהווה, ולבקש מהתלמידים לומר אותם בעתיד).

כן ניתן לתרגל משפטים בעתיד על בסיס הציווי השלילי. התלמיד מקבל משפטים כגון: אתה לא צריך ללכת לעבודה, ועליו להשלים. אל תלך לעבודה וכו'.

עִשְׂרִים

ההיסטוריה של הציונות כהיסטוריה של תלמידינו

כל הבא במגע עם העולים מרוסיה, הגודשים כיום את אולפנינו, נתקל בפאראדוקס מדאיב: רוב התלמידים הם בעלי השכלה גבוהה, אך ידיעותיהם ביהדות - ובמשגים דתיים כלשהם, אפילו כלליים וגזעיים - וכן בתולדות הציונות, דלות ובעצם אפסיות. בקביעה זו כשלעצמה אין חידוש. מה שאולי לא תמיד גלוי למורים הוא שתלמידינו משוללים, בדרך כלל, לא רק ידיעות על קורותיהן המפוארות של הציונות והתרבות העברית בארצם בתקופה שלפני המהפכה הכולשוויקית (בעיקר במחצית השנייה של המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20), אלא אפילו על המאבק הציוני ועל הזרמים האידיאיים השונים של יהדות בריה"מ לאחר המהפכה - עד שהוחנקו לגמרי בידי השלטונות התרבות והחינוך העבריים (בתי הספר העבריים נסגרו כמעט מיד לאחר המהפכה), תנועת 'החלוץ' (תנועת העלייה החלוצית שעדיין הייתה קיימת בבריה"מ בשנות ה-20 בצורה לגאלית למחצה, עד שחוסלה לגמרי) ולאחר מכן גם תרבות יידיש.

רוב מנהיגי היישוב בארץ בתקופה שבטרם מדינה ולאחר קום המדינה היו ממוצא מורח אירופי, וחלק הארי מהם - מרוסיים, יהדות מורח-אירופה הייתה במשך שנים ארוכות החלק החם והמגנשים של הציונות. אפשר להעביר זאת לתלמידים בדרך משעשעת ולא-כבדה על ידי עיסוק בשמות רחובות המוכרים להם: ברל כצנלסון, משה שרת, שניאור ולמן שור ועוד. אפשר גם להשתמש לצורך זה בשמות בתי-ספר המוכרים לתלמידינו. בנוגע לתרבות ולספרות: אפשר לנסות לקרוא בכיתה קטעים קצרים (אולי מעובדים בידי המורה) מתוך כתביהם של אבות הספרות העברית: מגדלי מוכר ספרים (ש"י אברמוביץ'), חיים נחמן ביאליק, מיכה יוסף בן-גוריון (ברדיצ'בסקי) ואחרים.

© כל הזכויות שמורות
לאגף לחינוך מבוגרים, משרד החינוך והתרבות
רוצאה לאור: מחלקת הפירסומים,
משרד החינוך והתרבות
עיצוב: רוזיטל תורן
סדר דפוס: פלס